

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

زمان پذیرش نهایی: ۱۴۰۰/۰۵/۲۲

شماره مجوز مجله: ۸۰۴۰۰

استراتژی‌های نوین مدیریت آموزشی برای مقابله با چالش‌های برقراری نظم در مدارس

حسن ایومن^۱، پیمان مهرجویی^۲، محمد ایوبی^۳، محمدرضا سوخته‌نژاد^۴، سعید راسوز^۵

۱- کارشناسی مشاوره و پرورشی دانشگاه فرهنگیان مرکز امام رضا (ع) اندیمشک

۲- کارشناسی مشاوره و پرورشی دانشگاه فرهنگیان مرکز امام رضا (ع) اندیمشک

۳- کارشناسی مشاوره و پرورشی دانشگاه فرهنگیان مرکز امام رضا (ع) اندیمشک

۴- کارشناسی مشاوره و پرورشی دانشگاه فرهنگیان مرکز امام رضا (ع) اندیمشک

۵- کارشناسی مشاوره و پرورشی دانشگاه فرهنگیان مرکز امام رضا (ع) اندیمشک

hasan_ayouman77@gmail.com

چکیده

در دهه‌های اخیر، مدیریت آموزشی به عنوان یکی از عوامل اساسی در بهبود کیفیت و کارایی سیستم‌های آموزشی جلب توجه بیشتری کرده است. با افزایش تعداد چالش‌ها و مسائلی که در مدارس و مراکز آموزشی به وجود آمده، نیاز به استراتژی‌های نوین مدیریت آموزشی احساس می‌شود. یکی از بحرانی که مدیران آموزشی در مدارس با آن روبرو هستند، برقراری نظم و انضباط در محیط تحصیلی است. با توجه به تحولات پیچیده و چالش‌های فراوانی که در حوزه آموزش و پرورش به وجود آمده، استفاده از استراتژی‌های نوین مدیریت آموزشی ضرورتی اجتناب‌ناپذیر به نظر می‌رسد. این مقاله با تمرکز بر مدیریت آموزشی، به بررسی استراتژی‌های نوینی پرداخته است که می‌توانند به مقابله با چالش‌های برقراری نظم در مدارس کمک کنند. این تحقیق سعی در تحلیل و ارائه چارچوبی جامع و علمی برای مدیران و سیاست‌گذاران در زمینه آموزش و پرورش دارد تا بتوانند بهبود و توسعه سیستم تعلیم و تربیت را ترویج کرده و محیط‌های آموزشی را به نحوی بهبود دهند که انضباط و نظم آموزشی در آنها به حداکثر برسد. برقراری نظم در مدارس یک چالش متنوع و چندابعدي است که نیازمند رویکردهای مدیریتی نوآورانه و تجدیدنظر در سیاست‌ها و استراتژی‌های آموزشی است. مدیریت آموزشی نه تنها مسئولیت سازماندهی فعالیت‌های آموزشی دانش‌آموزان را بر عهده دارد بلکه می‌بایستی به عنوان یک شناساننده و حل‌کننده مسائل اجتماعی عمل کرده و بهبودهای گسترده‌ای در ساختارها و فرآیندهای آموزشی ایجاد کند. هدف اصلی این تحقیق، بررسی و تحلیل علل و چالش‌های برقراری نظم در مدارس است و سپس ارائه استراتژی‌های مدیریت آموزشی نوین برای مقابله با این چالش‌ها و بهبود شرایط اجرایی در محیط تحصیلی می‌باشد.

کلمات کلیدی: مدیریت آموزشی، مهارت‌های اجتماعی، معلم، نظم، مدرسه،

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

مقدمه

در دنیای پیچیده و متغیر امروز، مدیریت آموزشی به عنوان یکی از اصلی‌ترین عوامل تأثیرگذار بر کیفیت و عملکرد مدارس در مواجهه با چالش‌ها و تغییرات فراوان به دلیل رشد سریع جامعه و پیشرفت فناوری، نقش بسیار حیاتی ایفا می‌کند. یکی از زمینه‌های مهم در حوزه مدیریت آموزشی، برقراری نظم در مدارس است. نظم در مدارس یکی از مهم‌ترین عواملی است که بر کیفیت آموزش و پرورش تأثیر می‌گذارد. نظم در مدارس به معنای ایجاد محیطی سالم و آرام برای یادگیری است. محیطی که در آن دانش‌آموزان بتوانند بدون دغدغه و مزاحمت، به یادگیری و رشد خود بپردازند. با این حال، برقراری نظم در مدارس همواره با چالش‌هایی همراه بوده است. این چالش‌ها در سال‌های اخیر با افزایش عواملی مانند تغییرات اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی، پیچیده‌تر شده‌اند. با توجه به نقش اساسی مهارت‌های اجتماعی در روابط میان‌فردی و ویژگی‌های اکتسابی بودن آنها از یک سو و ارتباط مهارت‌های اجتماعی با پیشرفت و نقش آنها در کاهش مشکلات روحی، ذهنی و کج‌روی‌های اخلاقی از سوی دیگر، فرصت آموزش آنها کاملاً احساس می‌شود. اکتساب مهارت‌های اجتماعی، محور اصلی رشد اجتماعی، شکل‌گیری روابط اجتماعی، کیفیت تعامل‌های اجتماعی، سازگاری اجتماعی و حتی سلامت روان فرد به شمار می‌آید. (Arum, 2021)

کسب مهارت‌های اجتماعی کودکان بخشی از اجتماعی شدن آنان است؛ در فرایند اجتماعی شدن، هنجارها، مهارت‌ها، ارزش‌ها، نگرش‌ها و رفتار فرد شکل می‌گیرد تا به نحو مناسب و مطلوبی نقش کنونی یا آتی خود را در جامعه ایفا کند. خانواده و نهادهای اجتماعی دیگر مانند مدرسه، مهم‌ترین عامل اجتماعی شدن به شمار می‌آیند که در قالب ارزش‌ها و هنجارهای اجتماعی بررسی می‌شوند (فرهنگی و همکاران، ۱۳۹۵). ما در دنیای پیچیده و دشواری زندگی می‌کنیم و لازم است برای موفقیت و پیشرفت در این دنیا و مقابله مؤثر با بسیاری از مشکلاتی که رودرروی ما قرار می‌گیرند، مجموعه‌ای از مهارت‌های اجتماعی را به دست آوریم. یکی از اهداف عمده آموزش و پرورش، نیل به سازگاری اجتماعی و برقراری رابطه مفید و مؤثر با دیگران و پذیرش مسئولیت اجتماعی است؛ بنابراین آموزش مهارت‌های اجتماعی که چنین کودکانی به آنها نیاز دارند، ضرورت دارد. یکی از ویژگی‌های مهارت‌های اجتماعی اکتسابی بودن آنهاست و در حال حاضر بسیاری از محققان اتفاق نظر دارند که بیشتر رفتارهای اجتماعی آموختنی هستند، زیرا کودکانی که در محیط‌های نامناسب بزرگ‌شده‌اند، از لحاظ اجتماعی رفتارهای نامطلوب دارند. (Osher et al., 2010)

بیشتر روان‌شناسان بر این باورند که مهارت‌های اجتماعی مجموعه رفتارهای فراگرفته و قابل قبولی است که فرد را قادر می‌سازد با دیگران رابطه مؤثر داشته باشد و از عکس‌العمل‌های نامعقول اجتماعی خودداری کند. همکاری، مشارکت با دیگران، کمک‌کردن، آغازگر برقراری رابطه، تقاضای کمک‌کردن، تعریف و تمجید از دیگران و تشکر و قدردانی کردن مثال‌هایی از مهارت‌های اجتماعی به شمار می‌آیند. (Gaustad, 1992).

از این رو، در سال‌های اخیر توجه زیادی به آموزش مهارت‌های اجتماعی شده است، زیرا بررسی‌های متعدد نشان می‌دهد نارسایی در مهارت‌های اجتماعی تأثیر منفی بر عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان می‌گذارد، مشکلات یادگیری را تشدید می‌کند و غالباً به بروز مشکلات سازگاری منجر می‌شود. (Welsh and Little, 2018)

زمانی که از مهارت‌های اجتماعی یاد می‌شود، رفتارهای ساده در موقعیت‌ها و عرصه‌های گوناگون اجتماعی موردنظر است، مانند ریختن زباله در ظرف مخصوص، تمیز کردن زمین بعد از شکسته شدن چیزی، شیوه درست به کار بردن وسایل

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

غذاخوری و رعایت آداب غذا خوردن، رعایت آداب لباس پوشیدن در موقعیت‌های گوناگون، آویختن لباس در جای مخصوص، وارد و خارج شدن از کلاس به شیوه آرام و بدون ایجاد سروصدا، صف بستن و رعایت نوبت، رد کردن خواهش دیگران به شکل مؤدبانه، برخورد سازنده با انتقاد دیگران، استفاده از کلمات مؤدبانه‌ای مانند لطفاً یا متشکرم، کمک کردن به دیگران و تقاضای کمک از دیگران، سلام دادن و معرفی کردن خود به بزرگسالان و همسالان، قبول شکست در بازی‌های رقابتی و تبریک گفتن به فرد برنده، عذرخواهی کردن در مواقع ضروری و همکاری با دوستان در انجام کارها. نظم و انضباط تعاریف متعددی دارد. کنترل رفتار فراگیرندگان و تسلط بر عوامل رفتاری آنان را انضباط می‌نامند، برخی معتقدند؛ نظم و انضباط شامل هر نوع سازماندهی در محیط مدرسه و کلاس است، به نحوی که سبب افزایش یادگیری شود. اصغری پور (۱۳۸۰) می‌گوید «انضباط عبارت است از: اعمال قواعد و مقرراتی که یادگیری را تسهیل می‌کند و اختلال در کلاس را به حداقل کاهش می‌دهد».

برقراری نظم در مدرسه

از بین بردن یا کاهش عوامل بی‌نظمی، در درجه اول مستلزم همکاری و هماهنگی میان خانه و مدرسه است و روشن است که معلمان و اولیای مدرسه به تنهایی و بدون همکاری والدین کاری از پیش نخواهند برد؛ بنابراین، در نظام آموزش و پرورش برای برقراری ارتباط میان خانه و مدرسه نهاد مستقلی به نام انجمن اولیا و مربیان به وجود آمده است که این نهاد در هر مدرسه‌ای برای آگاهی والدین از مراحل رشد فرزندان خود در سنین متفاوت و آگاه کردن آنها از این مسائل فعالیت می‌کنند؛ توجه والدین به وضعیت جسمی و روحی فرزندان خود؛ ایجاد شرایط، موقعیت و امکانات مورد نیاز برای پیشرفت تحصیلی فرزندان خود؛ تشویق مادی و معنوی و تقویت اعتماد به نفس آنها؛ پذیرش وضعیت خاص فرزندان خود و مقایسه نکردن آنها با افراد دیگر؛ تبعیض قائل نشدن بین آنها؛ تهیه میز و صندلی، اتاق مطالعه، وسایل مورد نیاز، رعایت سکوت هنگام مطالعه؛ کمک به آنها در تهیه و اجرای برنامه مطالعه؛ تشویق آنها به روش و تفریحات سالم و تنظیم خواب و استراحت آنها؛ داشتن برنامه تغذیه مناسب، کمک به آنها در انتخاب دوستان مناسب؛ آگاه کردن فرزندان از وظایف خود در مدرسه و خانه، رعایت حقوق معلمان و کمک به دوستان و هم‌کلاسان خود؛ و در نهایت تشویق آنها به رعایت نظم و انضباط در مدرسه و کلاس درس، اغلب، والدین علاقه‌مندند که بدانند در طول سال تحصیلی، در خصوص امور تحصیلی و حتی تربیتی فرزندان خود، چه وظیفه‌ای به عهده دارند و چه کمک‌هایی سبب پیشرفت تحصیلی فرزندان می‌شود. آگاهی از این مسائل، مستلزم ارتباط مستمر با مدرسه است. (Gaustad, 1992)

انضباط بدان دسته از اعمال معلم اطلاق می‌شود که مانع سرزدن رفتارهایی از دانش آموز است که فعالیت کلاسی را مختل یا تهدید به اخلال می‌کند. بی‌انضباطی را این گونه تعریف می‌کند: هر نوع رفتاری که از ارزش‌های پذیرفته شده جامعه به دور است (با توجه فرهنگ) و دارای تکرار شدت و مداومت است و در زمان‌ها و مکان‌های متعدد اتفاق می‌افتد و همچنین رفتاری است که با درماندگی و کاهش کارایی فرد همراه است. ایزابل کلاک بی‌انضباطی را رفتاری می‌داند که از طرف تعدادی از دانش‌آموزان انجام می‌شود و مشکلاتی را برای فرد معلم به وجود می‌آورد و معلم را در راه رسیدن به هدف که ارتقای تحصیلی دانش‌آموزان است با مشکل روبرو می‌کند و مانع از پیشرفت کار تحصیلی می‌شود و رفتار آنان نامعقول و نامنظم است. با وجود تعاریف بالا بی‌انضباطی را می‌توان این گونه تعریف کرد: انجام دادن هر عمل یا رفتار پذیرفته نشده و نامعقول

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

توسط دانش‌آموز که سازماندهی مدرسه و کلاس را مختل یا تهدید به اختلال می‌کند و باعث کاهش کارایی معلم و دانش‌آموزان شده و معلم را در رسیدن به هدف اصلی خود بازمی‌دارد؛ بنابراین شناخت و درمان کودکان با نارسایی در مهارت‌های اجتماعی، یکی از وظایف مهم روان‌شناسان، مشاوران و متخصصان تعلیم و تربیت به شمار می‌آید تا با آموزش مهارت‌های اجتماعی به آنها در نظم مدارس نقش داشته باشند. (Sheldon and Epstein, 2002)

می‌توان در مدارس با کمک جامعه‌شناسان و روان‌شناسان نسبت به آموزش مهارت‌های زندگی و اجتماعی برای دانش‌آموزان اقدام کرد که شامل افزایش مشارکت و مسئولیت‌پذیری اجتماعی، تبلیغ و اطلاع‌رسانی از طریق رسانه‌ها، درونی کردن فرهنگ شهروندی آموزش و نمایش روابط دوستانه در محیط‌های شهری و برنامه‌ریزی مدیریتی از راهکارهای آزموده شده برای کاهش وندالیسم هستند. (Gagnon, et al., 2021)

مجموعه مناسب مهارت‌های اجتماعی باعث می‌شود کودک دوست‌یابی کند، با هم‌کلاسی‌های خود به اشتراک بگذارد و در محیط‌های اجتماعی همکاری کند. مهارت‌های اجتماعی به‌خوبی توسعه‌یافته همچنین منجر به بهبود توانایی‌های شناختی و سلامت روان بهتر می‌شود. راه‌های زیادی برای تشویق رشد مهارت‌های اجتماعی کودک وجود دارد. هدف از انضباط هر دانش‌آموز کمک به دانش‌آموز در توسعه و حفظ خویشتن‌داری، احترام به دیگران و رفتار قابل‌قبول اجتماعی است. تمام خط‌مشی‌ها و رویه‌های مربوط به نظم و انضباط فراگیری باید برای دستیابی به این اهداف کلی طراحی شود. نظم و انضباط در کلاس به دانش‌آموزان کمک می‌کند تا روی تحصیلات خود متمرکز بمانند. با گذشت زمان، این به آنها می‌آموزد که چگونه به روش‌های دیگر تمرکز کنند. دانش‌آموز منضبط می‌تواند روی اهداف خود متمرکز بماند و کار خود را در اولویت قرار دهد. اگر بتوانیم کودکانی با انضباط فردی، مسئول و دارای مهارت‌های اجتماعی پرورش دهیم بسیاری از مشکلات ما رفع خواهند شد. آموزش را باید از سنین پایین آغاز کرد تا به نتیجه رسید. در جامعه ما آموزش خاصی برای فرزندپروری وجود ندارد، درحالی‌که فرزندپروری در دنیای امروز به مهارت‌های فراوانی نیازمند است که شاید کسی از این دست یاری‌رسان باشد. برای اوقات فراغت دانش‌آموزان در مدرسه و کلاس درس باید برنامه‌ریزی کرد تا از بروز مسائل و مشکلات انضباطی آنها جلوگیری شود. در تهیه و تنظیم قوانین و مقررات انضباطی، مسئولان مدرسه باید از شاگردان خود به‌عنوان یک‌طرفه مشورت استفاده کنند؛ زیرا طرح و تدوین مقررات انضباطی با شرکت دانش‌آموزان بسیار بهتر از مقررات تحمیلی و یک‌جانبه خواهد بود و همکاری و مساعدت دانش‌آموزان را بیشتر جلب خواهد کرد.

دشواری کنترل دانش‌آموزان با توجه به ویژگی‌های سنی آنها روز به روز روبه افزایش است. بسیاری از معلمان و مدیران از برخورد با مسائل انضباطی دانش‌آموزان احساس ناتوانی می‌کنند و به‌طور معمول ممکن است برخوردهای نامناسبی با این رفتارها داشته باشند. نظم در لغت به معنای آراستن، برپاداشتن، ترتیب‌دادن کار و...؛ و در اصطلاح نظامی به معنای پیروی کامل از دستورهای نظامی است. انضباط نیز به معنای نظم و انتظام، تربیت و درستی، عدم هرج و مرج، سامان‌پذیری و آراستگی است. می‌دانیم آنچه امروز حرف اول را در مدرسه می‌زند انضباط است، انضباط اخلاقی و رفتاری دانش‌آموزان می‌تواند روی آموزش اثرگذار باشد؛ بنابراین پرورش همراه آموزش مهم جلوه می‌کند. دانش‌آموزان با انضباط می‌توانند مسئولیت‌های مهم مدرسه را به عهده بگیرند و در آینده نیز جامعه به‌خوبی‌پذیرای این افراد است. (Allman and Slate, 2011)

حال مسئله این است که اگر دانش‌آموز بی‌انضباط باشد چه کارهایی باید انجام بدهیم؟ مسلماً چنین افرادی دارای مشکلاتی هستند که این مشکلات می‌تواند از مدرسه و یا عمدتاً از بیرون مدرسه باشد، به‌رحال کمک به چنین دانش‌آموزانی وظیفه

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

معلمان است تا بتوانند دانش‌آموزانی سالم و بانشاط تحویل جامعه دهند. هدف از بررسی این موضوع، چگونگی ایجاد مدرسه‌ای شاد با دانش‌آموزان بانضباط و منظم که انسان‌های پرورش‌یافته تربیت شوند و متفکر و متعهد باشند که فقط هدف آنها کسب نمره بالاتر نیست، بلکه هدف، آموزش و پرورش است. نظم و انضباط حاکم بر مدرسه باعث می‌شود دانش‌آموزان با برنامه‌ریزی به کارهای خود برسند و این نظم و انضباط نه تنها داخل مدرسه، بلکه کارهای خارج از مدرسه را نیز تحت‌الشعاع قرار می‌دهد و باعث می‌شود دانش‌آموزانی باایمان، مشتاق به درس و مدرسه و در آینده توانمند روی کار بیایند. اگر هر شخصی در هر مرحله زندگی که هست نظم و انضباط داشته باشد موفقیت در انتظار اوست (Allman and Slate, 2011).

برای پاسخ‌دادن به این سؤال‌ها به عبارت دیگر، شناسایی علل و عوامل بی‌نظمی دانش‌آموزان در مجموعه عامل‌های متعدد، باید زیرمجموعه‌ای از عوامل کشف شوند تا با ارائه راهکارهای کاربردی برای از بین بردن یا کاهش آنها، تغییرات مناسب و مثبت در کیفیت نظم و انضباط مدرسه ایجاد شود. در این ارتباط، کارگاهی با حضور عده‌ای از معلمان باتجربه در مراکز تربیت‌معلم یاسوج برگزار شد. حاصل چند جلسه بارش مغزی در این کارگاه برای پاسخ به سال‌های یادشده، بررسی شد. سپس با اندکی دخل و تصرف و تغییر در دیدگاه‌های افراد، این مقاله برای استفاده معلمان و مدیران مدارس و متصدیان تعلیم و تربیت تهیه و تنظیم شد (صیدی و همکاران، ۱۳۹۴). علل و عوامل بی‌نظمی دانش‌آموزان را می‌توان به پنج دسته تقسیم کرد:

الف) علل مربوط به دانش‌آموزان (ویژگی‌های فردی آنان)؛

ب) عوامل مربوط به معلم؛

ج) عوامل مربوط به فضای مدرسه، کلاس درس و کارکنان ستادی مدرسه؛

د) ویژگی‌های خانوادگی دانش‌آموزان؛

و) عوامل اجتماعی

علل مربوط به دانش‌آموزان

گاهی علل بی‌نظمی در کلاس ناشی از خود دانش‌آموزان است. برخی از این علل عبارت است از:

• ناراحتی‌های جسمی، روحی و روانی؛

• نداشتن علاوه و انگیزه؛

• سردرگم بودن و بی‌اعتنایی به انتظارات معلم و قوانین و مقررات مدرسه و کلاس درس؛

• نداشتن برنامه مشخص مطالعه؛

• کم‌خوابی و خستگی مفرط؛

• انجام‌دادن تکالیف خود؛

• تغذیه نامناسب؛

• ناامیدی به آینده؛

• استقلال‌طلبی و مقابله با اقتدار معلم (صفوی، ۱۳۸۳)

از بین بردن یا کاهش عوامل بی‌نظمی، در درجه اول مستلزم همکاری و هماهنگی میان خانه و مدرسه است و روشن است که معلمان و اولیای مدرسه به‌تنهایی و بدون همکاری والدین کاری از پیش نخواهند برد؛ بنابراین، در نظام آموزش و پرورش

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

برای برقراری ارتباط میان خانه و مدرسه نهاد مستقلی به نام انجمن اولیاومربیان به وجود آمده است که این نهاد در هر مدرسه‌ای برای آگاهی والدین از مراحل رشد فرزندان خود در سنین متفاوت و آگاه کردن آنها از این مسائل فعالیت می‌کنند: توجه والدین به وضعیت جسمی و روحی فرزندان خود؛ ایجاد شرایط، موقعیت و امکانات مورد نیاز برای پیشرفت تحصیلی فرزندان خود؛ تشویق مادی و معنوی و تقویت اعتماد به نفس آنها؛ پذیرش وضعیت خاص فرزندان خود و مقایسه نکردن آنها با افراد دیگر؛ تبعیض قائل نشدن بین آنها؛ تهیه میز و صندلی، اتاق مطالعه، وسایل مورد نیاز، رعایت سکوت هنگام مطالعه؛ کمک به آنها در تهیه و اجرای برنامه مطالعه؛ تشویق آنها به روش و تفریحات سالم و تنظیم خواب و استراحت آنها؛ داشتن برنامه تغذیه مناسب، کمک به آنها در انتخاب دوستان مناسب؛ آگاه کردن فرزندان از وظایف خود در مدرسه و خانه، رعایت حقوق معلمان و کمک به دوستان و هم‌کلاسان خود؛ و در نهایت تشویق آنها به رعایت نظم و انضباط در مدرسه و کلاس درس، اغلب، والدین علاقه‌مندند که بدانند در طول سال تحصیلی، در خصوص امور تحصیلی و حتی تربیتی فرزندان خود، چه وظیفه‌ای به عهده‌دارند و چه کمک‌هایی سبب پیشرفت تحصیلی فرزندانشان می‌شود. آگاهی از این مسائل، مستلزم ارتباط مستمر با مدرسه است. (Allman and Slate, 2011)

علل مربوط به معلم

مسلماً برخی دانش‌آموزان دارای مشکلاتی هستند که این مشکلات می‌تواند از مدرسه و یا عمدتاً از بیرون مدرسه باشد، به هر حال کمک به چنین دانش‌آموزانی وظیفه معلمان است تا بتوانند دانش‌آموزانی سالم و بانشاط تحویل جامعه دهند. هدف از بررسی این موضوع، چگونگی ایجاد مدرسه‌ای شاد با دانش‌آموزان بانضباط و منظم که انسان‌های پرورش‌یافته تربیت شوند و متفکر و متعهد باشند که فقط هدف آنها کسب نمره بالاتر نیست، بلکه هدف، آموزش و پرورش است. نظم و انضباط حاکم بر مدرسه باعث می‌شود دانش‌آموزان با برنامه‌ریزی به کارهای خود برسند و این نظم و انضباط نه تنها داخل مدرسه، بلکه کارهای خارج از مدرسه را نیز تحت الشعاع قرار می‌دهد و باعث می‌شود دانش‌آموزانی با ایمان، مشتاق به درس و مدرسه و در آینده توانمند روی کار بیایند. اگر هر شخصی در هر مرحله زندگی که هست نظم و انضباط داشته باشد موفقیت در انتظار اوست. (Tamagni and Wilson, 2020)

روش‌های تدریس و آموزش‌های معلم باید با توانایی‌ها، استعداد و تفاوت‌های فردی دانش‌آموزان متناسب باشد و از به‌کارگیری روش‌های یکنواخت، خسته‌کننده و بی‌حاصل احتراز کند. دانش‌آموزان معمولاً دارای مسائل و مشکلات جسمی، روحی، اجتماعی و عاطفی مختلفی هستند که بی‌توجهی به آنها موجب بروز آزدگی و احتمال بروز مسائل و مشکلات انضباطی در آنان می‌شود. همانطوری که انتظارات بالای معلم از دانش‌آموزان موجب ناکامی آنها می‌شود، انتظارات پایین معلم نیز موجبات ملالت، بی‌زاری و بی‌حوصلگی آنان از درس، معلم و مدرسه را فراهم می‌کند. معمولاً بی‌توجهی به درس معلم، برهم زدن کلاس، بازیگوشی فراگیر، دفاعی است که او در مقابل شکست، تحقیر و یا به‌منظور اظهار وجود، ابراز می‌دارد؛ بنابراین باید به آنچه دانش‌آموزان احساس یا فکر می‌کنند، خوب گوش فرادادن در توان خواسته‌ای معقول و منطقی آنها را برآورده کرد. (Gagnon, et al., 2021)

۱) فقدان آمادگی جسمی، روحی و روانی معلم؛

۲) نامناسب بودن وضعیت ظاهری معلم؛

- ۳ ناآگاهی از روش‌های جدید تدریس و استفاده مکرر از روش‌های سنتی؛
- ۴ بی‌علاقه بودن به شغل معلمی؛
- ۵ ناتوانی در برقراری ارتباط مطلوب با دانش‌آموزان؛
- ۶ رعایت نکردن عدالت آموزشی (تبعیض بین دانش‌آموزان)؛
- ۷ نامناسب و نارسا بودن صدای معلم؛
- ۸ نداشتن طرح درس؛
- ۹ بی‌توجهی به نیازهای دانش‌آموزان؛
- ۱۰ فعال بودن معلم و منفعل بودن دانش‌آموزان؛
- ۱۱ استفاده نامناسب از تشویق و تنبیه؛
- ۱۲ بی‌حوصلگی و نداشتن صبر و بردباری و سعه صدر؛
- ۱۳ بی‌نظمی معلم (نظیر دیر آمدن به کلاس و ترک زود هنگام آن و...)
- ۱۴ تسلط نداشتن به موضوع مورد یادگیری؛
- ۱۵ نداشتن روحیه انتقادپذیری و خودداری از پاسخ‌گویی به سؤال‌های دانش‌آموزان (صفوی، ۱۳۸۳)

راهکارهای جلوگیری از بی‌نظمی در مدرسه

راهکارهایی برای جلوگیری از وقوع مسائل و مشکلات انضباطی در مدارس برنامه مناسبی برای جلوگیری از وقوع بی‌انضباطی‌های دانش‌آموزان و اطلاع از رفتار آنها طراحی شود مانند: شرکت دادن دانش‌آموزان در برنامه‌های انضباطی و روشن کردن قوانین، مقررات و انتظارات مدرسه از آنها. (Tamagni and Wilson, 2020)

روش‌های تدریس و آموزش‌های معلم باید با توانایی‌ها، استعداد و تفاوت‌های فردی دانش‌آموزان متناسب باشد و از به‌کارگیری روش‌های یکنواخت، خسته‌کننده و بی‌حاصل احتراز کند. دانش‌آموزان معمولاً دارای مسائل و مشکلات جسمی، روحی، اجتماعی و عاطفی مختلفی هستند که بی‌توجهی به آنها موجب بروز آزدگی و احتمال بروز مسائل و مشکلات انضباطی در آنان می‌شود. همانطوری که انتظارات بالای معلم از دانش‌آموزان موجب ناکامی آنها می‌شود، انتظارات پایین معلم نیز موجبات ملالت، بی‌زاری و بی‌حوصلگی آنان از درس، معلم و مدرسه را فراهم می‌کند. معمولاً بی‌توجهی به درس معلم، برهم زدن کلاس، بازیگوشی فراگیر، دفاعی است که او در مقابل شکست، تحقیر و یا به‌منظور اظهار وجود، ابراز می‌دارد؛ بنابراین باید به آنچه دانش‌آموزان احساس یا فکر می‌کنند، خوب گوش فرادادن در توان خواسته‌ای معقول و منطقی آنها را برآورده کرد. (Gagnon, et al., 2021)

هنگامی که دانش‌آموزان احساس ترس، اضطراب، خشم و غیره می‌کنند، بیشتر مرتکب سوء رفتار و بی‌انضباطی می‌شوند. معلمانی که دانش‌آموزان خود را درک می‌کنند و به حرف‌های آنها توجه دارند، خیلی راحت‌تر و بهتر می‌توانند با شاگردان رابطه عاطفی و دوستانه برقرار کنند که در نتیجه از بسیاری از مشکلات، شیفت‌ها و بی‌انضباطی‌های آنها جلوگیری خواهد شد. استفاده از روش‌های تدریس یکنواخت، موجب بی‌توجهی دانش‌آموزان به درس، به هم خوردن موقعیت یادگیری و ایجاد شلوغی و بی‌نظمی در کلاس خواهد شد. (González et al., 2019)

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

برای اوقات فراغت دانش‌آموزان در مدرسه و کلاس درس باید برنامه‌ریزی کرد تا از بروز مسائل و مشکلات انضباطی آنها جلوگیری شود. در تهیه و تنظیم قوانین و مقررات انضباطی، مسئولان مدرسه باید از شاگردان خود به‌عنوان یک‌طرفه مشورت استفاده کنند؛ زیرا طرح و تدوین مقررات انضباطی با شرکت دانش‌آموزان بسیار بهتر از مقررات تحمیلی و یک‌جانبه خواهد بود و همکاری و مساعدت دانش‌آموزان را بیشتر جلب خواهد کرد. هنگامی که قوانین و مقررات انضباطی خاصی در مدرسه برقرار می‌شود، باید تمامی شاگردان را ملزم به اطاعت از آن کرد. در صورت رعایت‌نکردن یا نقض قوانین نه فقط نباید هیچ‌گونه عذر و بهانه‌ای را از فرد خاطی پذیرفت، بلکه باید او را وادار کرد تا نتایج و پیامدهای مربوط به آن را نیز تحمل کند. زیرا قبول عذر و بهانه‌های دانش‌آموزان، دروغ‌پردازی، عدم احساس مسئولیت، زیر پا گذاشتن قوانین و بسیاری دیگر از بی‌انضباطی‌ها را اشاعه می‌دهد. در برخورد با دانش‌آموزان باید از تقویت‌کننده‌هایی مانند نوازش، دست‌دادن با آنها، دست به نشانه آنها زدن، خواندن نام کوچک آنان و غیره استفاده شود؛ زیرا رفتار و برخورد صمیمانه با دانش‌آموزان تا حدود بسیار زیادی از بی‌انضباطی و شرارت آنها می‌کاهد. البته باید احتیاط کرد تا جنبه سوءتفاهم و سوءاستفاده پیش نیاید. (Allman and Slate, 2011)

متأسفانه، دیده‌شده است از آنجاکه دانش‌آموزان خوب و منضبط برای معلم مشکلی ایجاد نمی‌کنند، معمولاً مورد بی‌مهری و بی‌توجهی قرار می‌گیرند. برعکس دانش‌آموزان ناسازگار و بی‌انضباط، چه از طریق مثبت و چه از طریق منفی بیشتر مورد توجه معلم و مسئولان مدرسه قرار می‌گیرند. این کار باعث می‌شود دانش‌آموزان خوب و باانضباط نیز به‌تدریج دلسرد و بی‌تفاوت شوند و ممکن است که دست به بی‌انضباطی و کارهای نامعقول بزنند. تشویق و تنبیه معلم و مسئولان مدرسه باید به‌موقع و با رفتار دانش‌آموزان متناسب باشد تا مفید و مؤثر واقع شود. مسئولان مدارس و معلمان باید با دادن حق تصمیم‌گیری و اظهارنظر به دانش‌آموزان، روح اعتمادبه‌نفس، خوش‌بینی، استقلال‌طلبی و مسئولیت‌پذیری را در آنها به وجود آورند. (Allman and Slate, 2011).

علل مربوط به روابط اجتماعی دانش‌آموزان

عوامل اجتماعی اغلب به طور مستقیم تأثیر شگرفی در رفتارهای دانش‌آموزان می‌گذارد. از بین عوامل اجتماعی مؤثر در رفتارهای دانش‌آموزان به موارد زیر اشاره می‌کنیم:

- طبقه اجتماعی: شامل مواردی مانند میزان سواد والدین، فرهنگ حاکم بر خانواده و ... که هرکدام به‌نوعی تأثیر می‌گذارد.
- گروه همسالان: مهم‌ترین الگوی کودکان پس از والدین که تأثیر زیادی در رفتار کودکان می‌گذارد.

عوامل اجتماعی دیگر: از قبیل تلویزیون که به‌عنوان الگوی رفتاری از عوامل مهم تعیین‌کننده در رفتار است. (اصغری پور، ۱۳۸۰)

مهارت‌های اجتماعی

اجتماعی شدن از ضرورت‌های زندگی انسان است؛ چون انسان موجودی فطرتاً اجتماعی است و در قالب ساختارهای اجتماعی شکل خواهد گرفت. گذر آنان از زندگی غارنشینی به‌سوی شهرنشینی ضرورت اجتماعی شدن را

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

بیش‌ازپیش نمودار می‌سازد. روابط اجتماعی جنبه اصلی زندگی افراد است، تعاملات اجتماعی بسته به ایجاد پیامدهای مثبت و منفی می‌تواند منجر به احساس شاد زیستن و لذت گردد. مهارت‌های اجتماعی برای کسب دامنه‌ای از هدف‌های اجتماعی، هیجانی و یا بین‌فردی موردنیاز هستند. (Welsh and Little, 2018)

مهارت اجتماعی استعدادی است که باعث بروز رفتارهایی می‌شود که به‌صورت مثبت یا منفی تقویت می‌شوند و نه رفتارهایی که مورد تنبیه واقع می‌شوند یا توسط دیگران خاموش می‌شوند، این مهارت‌ها می‌توانند در روابط آدمی با دیگران نتایج مثبت و موفقیت‌آمیزی به وجود آورند (فرهنگی و عبدالعلیان، ۱۳۹۵). مهارت‌های اجتماعی شامل؛ مهارت در تشخیص خصوصیات گروه، مهارت در ارتباط‌گیری با گروه، مهارت گوش‌دادن، مهارت همدردی، مهارت در ارتباط غیرکلامی با یکدیگر وجوه مشترک دارند. در آموزش این مهارت‌ها باید بر توانایی‌های فرد برای توجه به زمینه‌های اجتماعی تأکید کنیم، یعنی این توانایی‌ها را در فرد رشد دهیم که نشانه‌هایی را که مبین حالت و وضعیت افراد گروه است به‌درستی تشخیص دهد و هر یک را در جای خود قرار دهد. (Arum, 2021)

این مقاله به بررسی اهمیت توجه به مهارت‌های اجتماعی در مدارس می‌پردازد و از روش مرور مقالات برای بررسی تأثیر آن در برقراری نظم در مدارس استفاده می‌کند. مهارت‌های عاطفی اجتماعی می‌تواند به دانش‌آموزان کمک کند تا برای خود اهدافی تعیین کنند و روابط مثبتی با همسالان خود ایجاد کنند. آنها همچنین می‌توانند به مزایای اجتماعی درازمدت منجر شوند که فراتر از هر کودک است. روابط کیفی با همسالان، معلمان و والدین تفاوت زیادی برای دانش‌آموزان، به‌ویژه دانش‌آموزانی که سعی در ایجاد مهارت‌های اجتماعی قوی (از جمله نظم و انضباط) دارند، ایجاد می‌کند.

نظم و انضباط در زندگی ما بسیار مهم است، به ما می‌آموزد که از قوانین پیروی کنیم. انسان موجودی اجتماعی است که در جامعه زندگی می‌کند و برای زیستن در آن نظم و انضباط لازم است. نظم و انضباط نردبان موفقیت است. دانش‌آموزان باید یاد بگیرند که قوانین را رعایت کنند، دستورات را رعایت کنند و منظم رفتار نمایند. نظم و انضباط به نظم در زندگی اشاره دارد که برای موفقیت در زندگی لازم است. (Osher et al., 2010)

آموزش مهارت‌های زندگی به‌ویژه مهارت‌های اجتماعی و حل مسئله به افراد می‌تواند در توانمندسازی افراد جامعه به‌ویژه نوجوانان در برخورد با مشکلات روزمره زندگی مؤثر واقع شد و این خود بستری مناسب برای ارتقای آگاهی افراد و افزایش امید به زندگی و پیشرفت در تمامی مقاطع زندگی خواهد بود. هدف آموزش مهارت‌های اجتماعی به دانش‌آموزان، کفایت شخصی، اجتماعی و شغلی و سازگاری بازندگی اجتماعی است. یکی از اهداف آموزش و پرورش کمک به جامعه‌پذیری دانش‌آموزان و هدف از درس‌های مهارت‌های اجتماعی - اقتصادی این است که افراد علاوه بر کسب دانش و مهارت تخصصی خود از نظر اجتماعی نیز در وضعیت مطلوب قرار گیرند و رفتار خود را با توجه به آن شکل دهند (Gaustad, 1992). به‌زعم همه تلاش‌های انجام‌شده در نظام آموزش و پرورش و تغییرات و اصلاحات انجام‌شده به دلایل متعدد اعم از درون‌سازمانی و برون‌سازمانی، این سازمان به موفقیت موردنظر دست نیافته است و نظام آموزش و پرورش از کارایی و اثربخشی مطلوب در صحنه تعلیم و تربیت فردی و اجتماعی برخوردار نیست. به‌علاوه بعضی از مشکلات آموزش و پرورش در خلال چهار دهه گذشته همچنان تداوم داشته و حل نشده باقیمانده‌اند آموزش کتاب محور، نظام مدرک‌گرا، کم‌توجهی به تفاوت‌های فردی، کم‌توجهی به نیازها و خواسته‌های دانش‌آموزان و جامعه اسلامی، محتوای آموزشی نامناسب و نظام اداری متمرکز از این جمله‌اند. (Osher et al., 2010)

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

اگر بتوانیم کودکانی با انضباط فردی، مسئول و دارای مهارت‌های اجتماعی پرورش دهیم بسیاری از مشکلات ما رفع خواهند شد. آموزش را باید از سنین پایین آغاز کرد تا به نتیجه رسید. در جامعه ما آموزش خاصی برای فرزندپروری وجود ندارد، درحالی‌که فرزندپروری در دنیای امروز به مهارت‌های فراوانی نیازمند است که شاید کسی از این دست یاری‌رسان باشد. یکی از عواملی که نشان می‌دهد نظام آموزش و پرورش ما در آموزش مهارت‌های اجتماعی به دانش‌آموزان دچار نقص و کاستی است وجود پدیده وندالیسم است. وجود وندالیسم در مدارس را نمی‌توان انکار کرد؛ چراکه بسیاری از رفتارها و کارهای مسئولین مدارس به نوعی برای پیشگیری از این نوع رفتارهاست و خود این‌گونه عمل کردن مدیران وجود وندالیسم را تأیید می‌کند. برای پیشگیری از این آسیب اجتماعی در مدارس بیشتر از روش‌های مکانیکی استفاده می‌شود؛ مانند ایجاد موانع فیزیکی محکم کردن اشیاء و اموال و غیر قابل تخریب کردن آنها (فرهنگی و همکاران، ۱۳۹۴).

همچنین مدیران و معلمان به نصیحت و سرزنش دانش‌آموزان می‌پردازند که این‌گونه کارها (تخریب اموال و اشیاء) زشت است و نباید انجام شود، اما ظاهراً تا امروز استفاده از این کارها نتوانسته مشکل وندالیسم در مدارس را برطرف کند، علت اینکه تا امروز مسئولان نتوانسته‌اند مشکل وندالیسم را برطرف کنند استفاده از روش‌های مکانیکی است. برای حل این‌گونه مشکلات می‌توان از روش‌های دیگری که سایر کشورها با این پدیده روبرو بودند استفاده کرد. به دلیل روانی اجتماعی بودن رفتار وندالیسم بهتر است برای مقابله و پیشگیری از آن از روش‌هایی که توسط روان‌شناسان و جامعه‌شناسان ارائه می‌شود هم استفاده گردد. (Sheldon and Epstein, 2002)

می‌توان در مدارس با کمک جامعه‌شناسان و روان‌شناسان نسبت به آموزش مهارت‌های زندگی و اجتماعی برای دانش‌آموزان اقدام کرد که شامل افزایش مشارکت و مسئولیت‌پذیری اجتماعی، تبلیغ و اطلاع‌رسانی از طریق رسانه‌ها، درونی کردن فرهنگ شهروندی آموزش و نمایش روابط دوستانه در محیط‌های شهری و برنامه‌ریزی مدیریتی از راهکارهای آزموده شده برای کاهش وندالیسم هستند. (Gagnon, et al., 2021)

استراتژی‌های مدیریت آموزشی

استراتژی‌های نوین مدیریت آموزشی برای مقابله با چالش‌های برقراری نظم در مدارس می‌توانند شامل موارد زیر باشند:

۱. پیشینه‌نگاری و تحلیل چالش‌ها:

- انجام تحلیل جامع پیشینه نگاری در حوزه مدیریت آموزشی به منظور شناسایی چالش‌ها و مسائل برقراری نظم.
- اجرای نظرسنجی‌ها و مصاحبه‌ها با اعضای همه‌گانی مدرسه به منظور درک عمیق‌تر نیازها و نگرش‌های جامعه تحت تأثیر.
- ۲. استفاده از فناوری اطلاعات و ارتباطات (ICT):
  - ایجاد سیستم‌های مدیریت آموزشی مبتنی بر فناوری جهت بهبود ارتباطات و تسهیل اطلاع‌رسانی بین مدیران، معلمان، دانش‌آموزان و والدین.
  - ایجاد نرم‌افزارها و اپلیکیشن‌های تعاملی جهت ثبت و پیگیری حضوری دانش‌آموزان و مدیریت کلاس‌ها.
- ۳. توسعه مهارت‌های ارتباطی و رهبری مدیران:
  - ارتقاء مهارت‌های ارتباطی مدیران با توجه به تعاملات بین‌افزادی که در یک مدرسه رخ می‌دهد.
  - ارائه دوره‌های آموزشی به مدیران برای توسعه مهارت‌های رهبری در مواجهه با موقعیت‌های پیچیده.

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

۴. پشتیبانی روان‌شناختی دانش‌آموزان:

- ایجاد سیستم‌های پشتیبانی روان‌شناختی با همکاری مشاوران تحصیلی و روان‌شناسان برای مقابله با مشکلات روحی و اجتماعی دانش‌آموزان.

- برگزاری جلسات آموزشی برای اعضای همه‌گانی مدرسه به منظور ایجاد فضای حاکمیت مثبت و انگیزشی.

۵. توسعه فرهنگ انضباط و همکاری:

- اعمال سیاست‌ها و قوانین شفاف برای برقراری انضباط و نظم در مدرسه.

- ترویج فرهنگ همکاری و اشتراک تجربیات بین اعضای همه‌گانی مدرسه.

۶. آموزش به معلمان در زمینه مدیریت کلاس:

- ارائه دوره‌های آموزشی برای معلمان جهت یادگیری تکنیک‌ها و استراتژی‌های مدیریت کلاس بهینه.

- تشویق به استفاده از روش‌های فعال در ارتباط با دانش‌آموزان به منظور کاهش احتمال مشکلات انضباطی.

۷. استفاده از رویکردهای نظام‌مند و منطقی:

- ایجاد یک نظام منظم برنامه‌ریزی و مدیریت بر اساس داده‌های علمی و آمارهای آموزشی.

- ترویج استفاده از ابزارهای مدیریتی مدرن برای نظارت و ارزیابی

نتیجه‌گیری

مدرسه جایی است که دانش‌آموزان اولین طعم نظم را می‌چشند. نظم و انضباط با ایجاد محیطی بدون استرس برای تخصیص زمان به فعالیت‌های مختلف، بر فرآیند یادگیری تأثیر می‌گذارد، برنامه‌ریزی را از طریق رعایت و حفظ یک روال معمول روزانه بهبود می‌بخشد، شخصیت یادگیرنده را شکل می‌دهد و انگیزه آن‌ها را تقویت می‌کند. از این رو، بررسی تأثیرات مهارت‌های اجتماعی در ارتقای نظم در مدارس دارای اهمیت است.

دانش‌آموزان باید نظم و انضباط را در بالاترین حد رعایت کنند تا دائماً سازنده باشند. از دخالت زیاد در زندگی خصوصی و شخصی دانش‌آموزان که در حیطه اختیار متصدیان آموزش و پرورش نیست، باید خودداری شود؛ زیرا این کار موجب تشنج، عصبانیت و حساسیت‌هایی در آنها می‌شود. برقراری انضباط از راه تنبیه، پیامدهایی نظیر مقاومت، بی‌اعتنایی، یاغیگری، عصیان، منفی‌بافی، شورش، تملق‌گویی، لجبازی، کناره‌گیری و فرار از زندگی دانش‌آموز را به دنبال خواهد داشت. مقررات و قوانین انضباطی تنظیم‌شده باید با توانایی، رشد، مشخصات و سن دانش‌آموزان، تناسب داشته باشد.

مقرراتی که در مدرسه وضع می‌شود، باید برای تمامی دانش‌آموزان و مسئولان و در هر زمان مورد احترام باشد، در غیر این صورت دانش‌آموزان نسبت به مدرسه و مقررات آن، بدبین و بی‌اعتماد می‌شوند. تردیدی نیست که دانش‌آموزان باید برای رفتار پسندیده و پیشرفت تحصیلی خود مورد تشویق قرار گیرند و رفتار ناپسند آنها هم به نحوی، ضعیف و خاموش شود.

منابع

صیدی، علی نظر، موسوی، کبری و نامی پور، صغری. (۱۳۹۴). نظم و انضباط و برقراری آن در مدرسه، سومین کنفرانس ملی توسعه پایدار در علوم تربیتی و روانشناسی، مطالعات اجتماعی و فرهنگی، تهران، تحقیقات اسلامی سروش مرتضوی، مرکز راهکارهای دستیابی به توسعه پایدار تهران.

Osher, D., Bear, G. G., Sprague, J. R., & Doyle, W. (2010). How can we improve school discipline?. *Educational researcher*, 39(1), 48-58.

Welsh, R. O., & Little, S. (2018). The school discipline dilemma: A comprehensive review of disparities and alternative approaches. *Review of Educational Research*, 88(5), 752-794.

Sheldon, S. B., & Epstein, J. L. (2002). Improving student behavior and school discipline with family and community involvement. *Education and urban society*, 35(1), 4-26.

Gaustad, J. (1992). School discipline. *Striving for excellence: The national education goals*, 2.

Allman, K. L., & Slate, J. R. (2011). School discipline in public education: A brief review of current practices. *International Journal of Educational Leadership Preparation*, 6(2), n2.

Arum, R. (2021). Judging school discipline. In *Judging School Discipline*. Harvard University Press.

Allman, K. L., & Slate, J. R. (2011). School discipline in public education: A brief review of current practices. *International Journal of Educational Leadership Preparation*, 6(2), n2.

González, T., Etow, A., & De La Vega, C. (2019). Health equity, school discipline reform, and restorative justice. *The Journal of Law, Medicine & Ethics*, 47(2_suppl), 47-50.